

АЗ ИЗБИРАМ ПРОСВЕТА!

РАБОТНИ МАТЕРИАЛИ ПО НОВАТА УЧЕБНА ПРОГРАМА

ТЕЗИ МАТЕРИАЛИ СА
ОТ ПРОЕКТИТЕ ЗА НАШИТЕ
НОВИ УЧЕБНИЦИ.

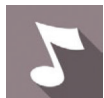
ВАЖНО ЗА РОДИТЕЛИТЕ: Електронните учебници на „Просвета“ може да разгледате и закупите на www.e-uchebnik@bg.

ВЗЕМЕТЕ НАЙ-ДОБРИТЕ ЕЛЕКТРОННИ УЧЕБНИЦИ

*към Всеки печатен учебник от трите
марки на „Просвета“ от 1. до 7. клас*

виртуални разходки в миналото, в човешкото тяло и в света на животните, в недра на Земята, в Космоса и в техниката

звукзаписи на песни, приказки, стихотворения и на автентична реч в учебниците по чужди езици

видеофилми и презентации за писатели, поети, исторически личности, празници, явления, животни и растения

интерактивни упражнения с вмъкване, влачене, разместване, свързване, пъзели

забавни игри за развиване на логическо мислене, наблюдателност и съобразителност

галерии от снимки, картини и рисунки, допълващи визуалния материал към уроците

Разгледайте и поръчайте
на www.prosveta.bg
и www.e-uchebnik.bg

ХАЙДУТИ

Христо Ботев

Албена Хранова
Лъчезар Бояджиев
Тина Велева

Христо Ботев (1848 – 1876) е един от най-големите поети на България, оставил неизличими следи в българската литература, история и култура. Той е роден на 6 януари 1848 г. (по стар стил 25 декември 1847 г.) в Калофер в учителско семейство.

Учи в Карлово и Одеса, по-късно за кратко е бил учител.

Главната му дейност е в подготовката и развитието на българското националноосвободително движение.

От 1867 г. живее в Румъния, където взема дейно участие в работата на Българския революционен централен комитет. Сътрудничи на емигрантския печат и сам издава революционния вестник „Дума на българските емигранти“. В този вестник през 1871 г. Ботев публикува своята творба „Хайдути“.

През 1876 г., когато избухва Априлското въстание, Ботев организира чета, която превзема австрийския кораб „Радецки“ и принуждава капитана да спре на брега край Козлодуй. Четата тръгва към Враца, за да подпомогне въстаналите българи.

Христо Ботев загиба в бой на 1 юни (20 май стар стил) 1876 г. във Врачанския Балкан.

РЕЧНИК

Вехти – стари

Кахъри – тревоги, грижи

ХАЙДУТИ

Баща и син

Я надуй, дядо, кавала,
след теб да викна – запя
песни юнашки, хайдушки,
песни за вехти войводи –
за Чавдар страшен хайдутин,
за Чавдар вехта войвода –
синът на Петка Страшника!

Да чуют мими и момци
по сборове и по седенки;
юнаци по планините,
и мъже в хладни механи:
какви е деца раждала,
раждала, ражда и сега
българска майка юнашка;
какви е момци хранила,
хранила, храни и днеска
нашата земя хубава!

Ах, че мен, дядо, додея
любовни песни да слушам,
а сам за тегло да пея,
за тегло, дядо, сюрмашко,
и за своите си кахъри,
кахъри, черни ядове!
Тъжно ми ъ, дядо, жално ми ъ,
ала засвири – не бой се, –
аз нося сърце юнашко,
глас имам меден загорски,
та'ко ме никой не чуе,
песента ще се пронесе
по гори и по долища –
горите ще я поемат,
долища ще я повторят,
и тъгата ми ще мине,
тъгата, дядо, от сърце!

Св. Архангел Михаил взема
гушата на богатия. 19. век.
Стенопис от Рилския манастир

РЕЧНИК

Сергар – главатар,
главнокомандващ
Сюрмаси, сюрмашко – сиромаси
(бедняци), сиромашко
Приглаша – приглася
Армаган – подарък
Аргатин – ратай, наемен
земеделски работник
Копиле, копеле – обидно
название за дете

Пък който иска, та тегли –
тежко му нима ще кажа?
Юнакът тегло не търпи –
ала съм думал и думам:
Блазе му, който умее
за чест и воля да мъсти –
доброму добро да прави,
лошия с ножа по глава, –
пък ще си викна песента!

I

Кой не знай Чавдар войвода,
кой не е слушал за него?
Чорбаджия ли изедник,
или турските сердари?
Овчар ли по планината,
или пък клети сюрмаси!
Водил бе Чавдар дружина
тъкмо до два̀сет години
и страшен беше хайдутин
за чорбаджии и турци;
ала за клети сюрмаси
крило бе Чавдар войвода!
Затуй му пее песента
на Странджа баир гората,
на Ирин-Пирин тревата;
меден им кавал приглаша
от Цариграда до Сръбско
и с ясен ми глас жътварка
от Бяло море до Дунав –
по румелийски полета...
Един бе Чавдар войвода –
един на баща и майка,
един на вярна дружина;
мъничък майка остави,
глупав от татка отдели,
без сестра, Чавдар, без братец,
ни нийде някой роднина –
един сал Вуйка изедник
и деветмина дружина!...
Хлапак дванайсетгодишен,
овчар го даде майка му,
по чужди врата да ходи,
на чужд хляб да се научи;
но стоя Чавдар, що стоя –
стоял ми ѝ от ден до пладня!
И какво да ми спечели?
Голям армаган на майка –
тез тежки думи отровни:

„Що ме си, майко, продала
на чуждо село аргатин:
овци и кози да паса,
да ми се смеят хората
и да ми думат в очите:
да имам баща войвода
над толкозмина дружина,
три кази да е наплашил,
да владей Стара планина,
а аз при Вуйча да седя –
при тоз сюрмашки изедник!
копилето му да бавя;
час по час да ме нахоква,
че съм се и аз увълчил,
че човек няма да стана,
а ще да гния в тъмница,
и ще ми капнат месата
на Кара баир на кола!...
Проклет бил човек Вуйка ми!
Проклет е, майко – казвам
ти,
не ща при него да седя,
копилето му да бавя
и крастите да му завръщам.
Яли ги свраки и псета!
При татка искам да ига,
при татка в Стара плани-
на;
татко ми да ме научи
на к'ъвто иска занаят.“
Зави се майка, замая –
камък ѝ падна на сърце;
гледа си в очи Чавдара,
във очи черни, големи,
глади му глава къдрава
и ръда клета, та плаче.
Чавдар я плахо изгледа,
и с сълзи и той на очи,
майка си бърже попита:
„Каж ми, мале, що плачеш?
Да не са татка хванали,
хванали или убили,
та ти си, мале, остала
сирота, гладна и жьдна?...“
Прегърна майка Чавдара,
в очи го черни целуна,
въздъхна, та му продума:
„За тебе плача, Чавдаре,
за тебе, дете хубаво,
писано още шарено:

ти ми си, синко, едничък,
едничък още мъничък,
а лоши думи хортуваш; –
как ще те майка прежали,
да идеш, синко, с татка си,
хайдутин като ще станеш!
Татко ти ѝ снощи доходял,
за тебе, синко, да пита –
много ме ѝ съдил и хокал,
що съм те, синко, пратила
при Вуйча ти, а не при него –
да види и той, че има
хубаво дете юначе;
далеч ли да го проводи,
на книга да се изучи,
или хайдутин направи,
по планината да ходи.
Триста ѝ заръци заръчал,
в неделя да те проводи
на хайдушкото сборище...
Ще идеш, синко Чавдаре,
едничко чедо на майка!
Ще идеш утре при него;
ала те клетва заклинам,
ако ти ѝ мила майка ти,
да плачеш, синко, да искаш,
с дружина да те не води,
а да те далеч проводи,
на книга да се изучиш –
майци си писма да пишеш,
кога на гурбет отидеш...”

Рипна ми Чавдар от радост,
че при татка си ще иде,
страшни хайдути да види
на хайдушкото сборище;
а майка ядна, жалостна,
дете си мило прегърна
и... пак заръда, заплака!...

РЕЧНИК

Ръда – ругае

Хортувам – говоря

Гурбет – ходене на работа в
чужбина за печалба

1. От колко части се състои стихотворението „Хайдути“? Каква е ролята на въстъпление-то („Я надуи, дядо, кавала...“)?
2. По какъв начин поетът изобразява славата на народните закрилници и мястото им в паметта на хората? Посочете съответните места от текста.
3. По какви места и пространства се носи славата на Чавдар войвода? Проследете как поетът е изградил образа на българската земя.
4. Защо според вас Ботев е избрал „Баща и син“ за подзаглавие на „Хайдути“, при положение че диалогът на Чавдар и майка му заема централно място в творбата?
5. Опитайте се да преразкажете случилото се в „Хайдути“ от името на майката на Чавдар.
6. Как Чавдар обосновава своя житейски избор пред майка си? Успява ли той да я убеди в правотата си? А вас?
7. Как разбирате израза на Ботев „Юнакът тегло не търпи“? Направете разказ по въображение с това заглавие, като съчините подвизите и добрите дела на Чавдар, които той е извършил като войвода на хайдушка дружина.
8. Проучете факти за живота и делата на други български хайдути и разкажете за тях в клас.

РАБОТА С ТЕКСТА

ХАЙДУТИТЕ И НАРОДНАТА ПАМЕТ

Хайдушкото движение на българите е характерно за епохата на османското владичество, когато отделни смели мъже и жени са напускали родния дом и с оръжие в ръка са отмъщавали за злините и несправедливостите. „Хайдутин“ е турска дума, която означава *разбойник, крадец*. Тя отдавна е навлязла в българския език, но с течение на времето е променила значението си – „хайдутин“ започва да означава *народен закрильник, който се бори с безчинствата и несправедливостта и защитава онеправданите*. Ето как Ботев е сложил едно до друго и двете значения на думата – като отнасящи се за различни хора и дела. Чавдар е *хайдутин* за чорбаджии и турци и *крило* за клетите сиромаси:

*И страшен беше хайдутин
за чорбаджии и турци;
ала за клетки сюрмаси
крило бе Чавдар Войвода!*

В „Хайдути“ Христо Ботев следва примера на фолклорните хайдушки песни, в които народът възпява живота, подвизите и смъртта на народните закрилници. Творбата започва с встъпление, което разкрива славата на Чавдар войвода и неговото безсмъртие в паметта на хората. Поетът сякаш възлага на народния певец да изрази тази слава – „Я надуй, дядо, кавала“ – и сам влиза в ролята на народния певец – „след теб да викна – запея“.

В свой журналистически текст в „Дума на българските емигранти“ от 1871 г. (същата година, в която е публикувал и „Хайдути“) Ботев описва заловените момчета от четата на Добри войвода така: „Пак викна народът, пак писнаха жени и деца, пак сълзи, пак прегръщания, прощавания... Но кои бяха тези злочести, като зверове заковани в желяза?... Другарите ми, наши другари, братя. Хайдути, народни хайдути!“. Какво значение влага тук Ботев в думата *хайдути*?

БАЩА И СИН, МАЙКА И СИН

Подзаглавието на „Хайдути“ е „Баща и син“ – дванайсетгодишният Чавдар е син на легендарен хайдутин, той е „синът на Петка Страшника“. Връзката между бащата и сина в творбата не е само родова – синът решава да последва баща си, да направи същия житейски избор като него, да приеме същите ценности на борбата, свободата и справедливостта.

Хайгум Велко (Войвода Велико Петрович), началото на 19. век

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

► Защо в „Хайдути“ Христо Ботев следва традицията на фолклорната хайдушка песен? В какво се изразява нейната сила за паметта и ценностите на хората?

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- Извадете от текста на разговора на Чавдар и майка му всички думи и изрази, които показват техните чувства и отношения.
- Защо, въпреки че не се появява пряко в историята от „Хайдути“, образът на бащата е толкова силен в съзнанието на неговия син?
- Преразкажете историята на Чавдар в „Хайдути“.

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

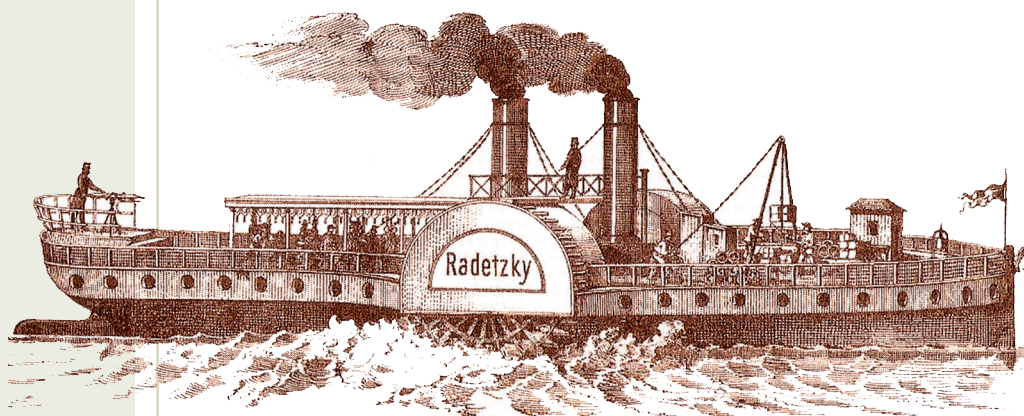
- Как в „Хайдути“ е изразена противоположността на доброто и злото?
- На какво се дължи славата на героя в „Хайдути“?

И все пак бащата остава „зад кадър“, майката е тази, която предава думите и волята му на Чавдар. Основната част от творбата съдържа диалог между момчето и майка му. Такъв диалог също е характерен и за народните песни. Майката иска за детето си мирен и спокоен живот, дори с цената на бедност и унижения като ратай при вуйчото чорбаджия. Когато научава за избора на Чавдар, тя страда („камък ѝ падна на сърце“) и плаче („За тебе плача, Чавдаре, /... как ще те майка прежали“), изплашена от неизвестността и опасностите, които очакват детето ѝ извън дома. Въпреки че укорява майка си за живота, който му е отредила („Що си ме, майко, продала...“), Чавдар се отнася към нея с нежност и грижа („Чавдар я плахо изгледа, / и с сълзи и той на очи /... Кажете ми, мале, що плачеш?“). Така по различен начин в отношението към бащата и към майката личат нравствените качества на героя, неговата решителност и човечност едновременно.

ДОБРОТО И ЗЛОТО. СЛАВАТА НА ГЕРОЯ

Ботевата творба ясно посочва битката на Чавдар като битка между доброто и злото – „доброму добро да прави, / лошия с ножа по глава“. И злото („лошия“) не е видно само в лицето на чуждата османска власт, но и на своите – българите, които измъчват и ограбват други българи („чорбаджии и турци“), дори в лицето на близък роднина, какъвто е вуйчото на Чавдар. Затова и борбата на хайдутина надхвърля повода си и тогавашните исторически обстоятелства – днес тя се вижда като борба срещу злото изобщо, срещу всяко зло, победено от силата на човешкия дух и волята за свобода.

Затова и песента – а заедно с нея и безсмъртната слава – достига до всички. До мирните хора в тяхното ежедневие („моми и момци / по сборове и по седенки“) и до разбунтуваните, които не приемат съществуващия ред („юнаци по планините“). До пределите на пространството, в което живеят и страдат тогавашните българи – „от Цариграда до Сръбско /... от Бяло море до Дунав...“. Дори самата природа пренася песента и славата („горите ще я поемат, / долища ще я повторят“, „Затуй му пее песента / на Странджа-баир гората, / на Ирин-Пирин тревата“).

ДА СЪПОСТАВИМ

Прочетете следния откъс от българска фолклорна хайдушка песен, записана в Котел:

Стоян по двори хогяше,
по двори калдаръмени,
по бяло мермер камъне,
по плочи, по седефяни,
и на майка си думаше:
– Я чувай, мамо, я чувай –
кукувицата кукува,
като кукува, хортува:
„Де да е Стоян млад юнак,
тука в гората да доде,
байрякът да си развие,
юнаци да си събере!“.
Стояну мама думаше:
– Мълчи, Стояне, не думай,
че ти си един на майка,

аз та бунтовник не пуцам!
Стоян майци си думаше:
– Пуцаш ма, майко, не пуцаш,
нак щя бунтовник да ида!
Съблече дрехи търговски,
облече дрехи юнашки...
...Като го видя майка му,
че тия жално заплака
и на Стояна думаше:
– Не ходи, синко, бунтовник,
че си на мама едничък,
за момче и за момиче,
как ша та майка прежали,
ако та, синко, убият!...

ДА РАЗСЪЖДАВАМЕ

...какви е деца раждала,
раждала, ражда и сега
българка майка юнашка;
какви е момци хранила,
хранила, храни и днеска
нашата земя хубава!

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

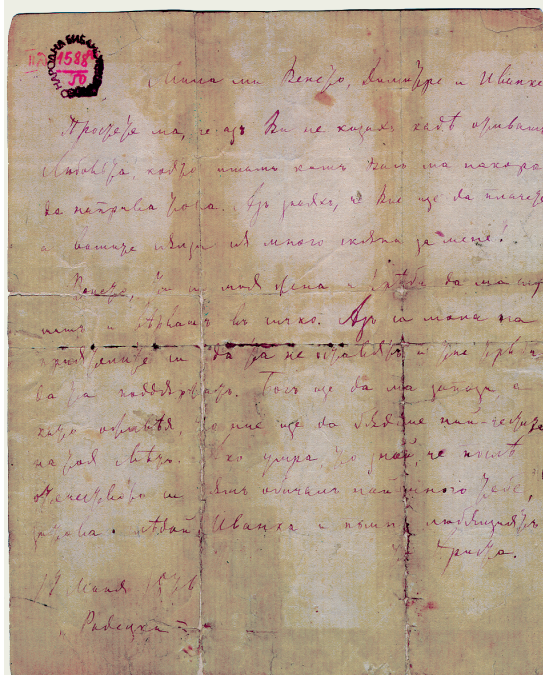
- В този откъс от „Хайдути“ на Ботев виждаме близостта между майката, която *ражда*, и родната земя, която *храни* чедата си (подобно на майката). Тази близост между майката и родината ви е позната и от Иван Вазов и неговото стихотворение „Де е България“ („Питат ли ме де зората...“) – припомнете си стиха „земя, що си ме кърмила“. В какво Христо Ботев, а и други големи български поети виждат приликата между родната земя и родната майка?
- Между Ботевото „сега“ и „днеска“ и нашето „сега“ и „днес“ са изминали над 150 години. Говорейки за Чавдар войвода, Ботев е изпълнен с възхищение в стиха „какви е деца раждала...“. А какви са чедата на земята ни днес? Съществува ли героичното (в различни форми и превъплъщения) и в нашия сегашен живот? Дайте примери.
- Съчинете разказ на тема: „Героичното днес“.

РЕЧНИК

Хогяше – ходеше
Калдъръм – улична или дворна настилка от обли камъни
Мермер – мрамор
Седеф – вещество, покриващо вътрешната част на някои миди; използва се за изработка на украшения

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

- Съпоставете тази народна песен с „Хайдути“ на Ботев. По какво личи, че големият български поет се е учил от народното творчество?
- Кои думи и изрази на майката от народната песен и майката от „Хайдути“ най-много си приличат? Извадете ги в две колони в тетражките си и докажете приликата между тях.

Писмото, с което на 17 май 1876 г. Христо Ботев се прощава със семейството си, знаейки, че може да загине в предстоящата битка.

РЕЧНИК

Козек, козяк – завишка или постелка, изтъкана от кози косми.

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

► За майка си Чавдар от Ботевата творба е „мъничък“ – твърде рано е да стане хайдутин редом с баща си. За младежа Стоян от Йовковата творба чичо му е стар, твърде късно е за него да излезе отново с хайдутите. Има ли значение дали човек е млад, или стар, когато реши да следва своя избор и волята си за свобода? Разговаряйте в клас по този въпрос, дайте примери и от днешно време и преценете в дискусия дали примерите ви са подходящи, за да подкрепят твърденията ви.

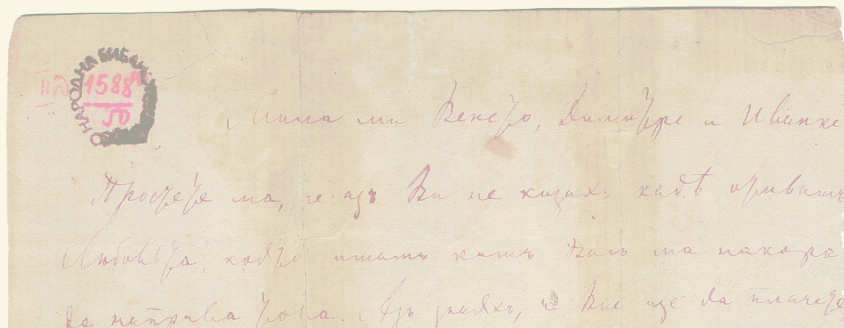
ДА РАЗГОВАРЯМЕ

В разказа на големия български писател Йордан Йовков „На Игликина поляна“ младият хайдутин Стоян е лекувал раната си в дома на стария си чичо Крайналията, който на младини също е бил хайдутин. Вече оздравял, Стоян се готви да тръгне към Игликина поляна, където е хайдушката дружина. И ето какво изведнъж решава старецът:

– И защо стоя аз тука? Да храня кокошките и прасето ли? Да събирам бълхите по козеците ли? Слушай, Стоене – заговори той по-меко, но решително, – утре тръгвам с тебе. Ще дойда и аз на Игликина поляна!...

И тъй като Стоян продължаваше да се усмихва, като че не вярваше на думите му, Крайналията го погледна право в очите и каза:

– Какво ме гледаш? Ще дойда. Трябва да дойда!

ОБОБЩЕНИЕ

ВРЕМЕ И МЯСТО НА ДЕЙСТВИЕТО В „ХАЙДУТИ“:

Епохата на османското владичество по българските земи, в която народните закрилници – хайдутите – са защитавали бедните и онеправданите и са отмъщавали за нанесените им злини.

РОЛЯТА НА ФОЛКЛОРА:

Художественото въздействие на творбата е и в това, че Христо Ботев използва изразителността на народните хайдушки песни. Песента пренася славата на героя сред хората.

ГЕРОИТЕ:

Чавдар войвода, прославен в народната памет

– още 12-годишен избира да води достоен и свободен живот; майката на Чавдар, която от обич към него се опитва да го възпре от опасния му път; бащата – хайдутинът Петко Страшника, чийто пример Чавдар решава да следва.

ВРАГОВЕТЕ И УГНЕТИТЕЛИТЕ НА НАРОДА:

Османските власти, но и българите, които измъчват и унижават хората – като вуйчото чорбаджия, който е „сюрмашки изедник“.

ОСНОВНА ИДЕЯ:

За волния човешки дух, който пренебрегва сигурността на традиционния живот и избира борбата и свободата.

ДУМИ И ОБРАЗИ

Множественото число в заглавието на Ботева-та творба „Хайдути“ ни кара да си ги представяме заедно, като множество хора. Подзагла-

вието обаче – „Баща и син“ – ни кара да спрем поглед върху отделния човек с неговата лична съдба, избор, чувства и преживявания.

Васил Захариев (1895 – 1971). Маринчо Бинбелов Страшния, 1935 г. Цветна гравюра на гърбо. СГХГ, София

Борис Ангелушев
(1902 – 1966).

Хайдути. 60-те години на 20. в. Рисунка, туш, четка. СГХГ, София

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

► Разгледайте внимателно двете изображения на художниците Васил Захариев и Борис Ангелушев. В кое от двете можете да си представите вече порасналия и покрит със слава Чавдар войвода – като самотен конник или като вървящ сред другите във високата планина? Обяснете в клас отговора си.

СРЕД КНИГИТЕ

От векове насам в Англия се разказват легенди за Робърт от Локсли, наречен Робин Худ. Сам жертва на несправедливост, Робин Худ напуснал бащиния си дом и заедно със своите приятели (Джон, Тък, Уил, Мъч) събрал множество недоволни и бунтуващи се хора в гората Шъруд.

Те отнемали богатството от алчните и зли богаташи, за да го раздадат на гладните и бедните. Отмъщавали за всяка несправедливост на тогавашната власт и така останали в паметта на английския народ. До днес сюжетът за Робин Худ е използван в множество книги и филми.

Ето какво пише английският поет от 19. век Алфред Тенисън:

*В зората ранна дъбове вековни
за Робин Худ легенди ще шептят; –
за тебе, Тък, за Джон, Уил и Мъч –
навеки имената ви остават
като бръшляна в горската дъбрава.
Сигнал от рог и съсък на стрели*

*ловец, унесен във мечти, ще чуе
дори ако след цели сто години
по стъпките ви в Шъруд премине.*

*От книгата на Роджър Ланслин Грийн
„Робин Худ“ (превод Огняна Иванова)*

Статуя в Нотингам, Англия, изобразяваща Робин Худ, известен като защитник на бедните.

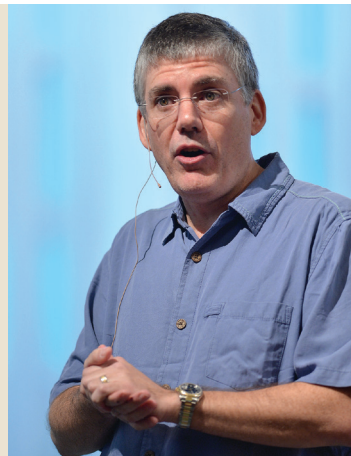
ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

► Откривате ли някои общи черти в начина, по който българският и английският поет изобразяват паметта за героя? За да отговорите, обърнете внимание на следните стихове:

„Затуй му пее песента / на Странджа-баир гората, / на Ирин-Пирин тревата“ (Ботеv) – „... дъбове вековни / за Робин Худ легенди ще шептят“ (Тенисън); „Да чуят моми и момци / по сборове и по седенки“ (Ботеv) – „ловец, унесен във мечти, ще чуе“ (Тенисън).

ИЗ „ПОХИТИТЕЛЯТ НА МЪЛНИИ“

Рик Риърдън е съвременен американски писател, който придобива все по-голяма известност. „Похитителят на мълнии“ е първата книга от неговата поредица „Пърси Джаксън и боговете на Олимп“. Писателят споделя, че сюжетите на неговите книги са му хрумвали, когато е преподавал на учениците си в училище старогръцката митология. Досега творбите му са преведени на повече от 20 езика.

Дванадесетгодишният Пърси е обикновено момче от Ню Йорк, чийто живот не е особено щастлив, докато един ден не научава с изумление, че е син на бога на моретата Посейдон. Оказва се, че безсмъртните богове, герои и чудовища от старогръцката митология населяват и съвременния свят, само че могат да придобиват нов облик, за да съжителстват с хората, дори все още им се раждат нови и нови деца. Пърси узнава, че истинското му име е старогръцкото Персей, че учителката му по математика госпожа Добс е една от трите фурии (фуриите, наричани още Еринии, са зловещи богини на отмъщението в гръцката митология), а учителят му господин Бранър всъщност е мъдрият кентавър Хирон (получовек-полукон в гръцката митология, учител на редица герои).

Намерил убежище в летен лагер за деца на богове, Пърси трябва да изпълни една трудна мисия. Някой е похитил една от мълниците на Зевс и Пърси трябва да слезе в подземното царство на Хадес, да открие откраднатата мълния и да я върне на върховния бог, за да предотврати голямата война между боговете, която заплашва да унищожи хората. Ето началото на пъте-

шествието, на което той потегля, придружен от сатира Гроувър (сатирите са същества с кози крака и рога в гръцката митология) и момичето Анабет, дъщеря на богинята на мъдростта Атина.

РЕЧНИК

сатир – същество с опашка, рога и кози крака в гръцката митология

„Емпайър Стейт Билдинг“ – известен небостъргач в Ню Йорк, който има 102 етажа. В „Похитителят на мълнии“ на невидимия за простосмъртните етаж 600 живеят олимпийските богове от старогръцката митология.

инкрустация – декоративен елемент, прибавен към някакъв предмет за украса.

циклопи – в старогръцката митология циклопите са синове на Уран (Небе) и Гея (Земя). Те са огромни чудовища с по едно око в средата на челото. Известни са със своята свирепост, но и с уменията си на ковачи.

Етна – вулкан в североизточната част на остров Сицилия (Италия)

Лета – в старогръцката митология това е реката, която преминават мъртвите, за да стигнат в подземното царство на бог Хадес

СЪСИПВАМ ЕДИН ЧИСТО НОВ АВТОБУС

(откъси от десета глава на „Похитителят на мълнии“)

От лагерния магазин ми отпуснаха сто долара простосмъртни пари и два-set златни драхми. Монетите бяха доста големи, от едната страна имаше изображения на различни богове, а от другата – на „Емпайър Стейт Билдинг“. Хирон каза, че можело да ни потрѣбват при срещите с безсмъртни, каквото и да значеше това.

На мен и на Анабет даде по една манерка с нектар и пликче с кубчета амброзия за спешни случаи. Напомни ни, че амброзията е храна на боговете. За нас тя беше целебна, а за простосмъртните – смъртоносна. Ако прекаляхме с нея, можеше да ни връхлети силна треска. А в големи дози можеше да предизвика спонтанно възпламеняване на клетките ни.

Анабет беше взела и вълшебната си бейзболна шапка, която била подарък от майка ѝ за дванайсетия рожден ден. Носеше и книга на гръцки за античната архитектура, за да си почете, като ѝ доскучае, както и дълга бронзова кама, скрита в ръкава на ризата ѝ. Бях готов да се обзаложа, че камата ще ни донесе неприятности още при първия металодетектор.

...
Сбогувахме се с останалите лагерници, хвърлихме прощален поглед на яговите поля, океана и голямата къща и поехме нагоре по хълма към високата ела на Талия, дъщерята на Зевс.

Там ни чакаше Хирон в инвалидната си количка...

– Ама че съм разсеян – извика Хирон. – За малко да забравя.

Извади от самото си химикалка и ми я подаде. Съвсем обикновена химикалка за еднократна употреба, с черен пълнител и капачка. Едва ли струваше повече от трийсет цента.

– Еха – измърморих без особен ентузиазъм. – Благодаря.

– Пърси, това е подарък от баща ти. Пазя го от години, без да знам, че през цялото време съм чакал теб. Но сега вече предсказанието е ясно. Ти си избраният.

Спомних си екскурзията до музея, когато бях изпарил госпожа Додс. Хирон ми беше

хвърлил химикалка, която се превърна в меч. Възможно ли беше тази...?

Махнах капачката и химикалката мигновено се удължи и натежа. След половин секунда вече държах лъскав бронзов меч с двустранно острие, увита в кожа ръкохватка и плоска ножница, инкрустирана със златни нитове.

– Мечът има дълга и трагична история, която няма нужда да ти разказвам – рече Хирон. – Името му е Анаклусмос.

– Въртоп – преведох аз и сам себе си изненадах колко лесно се оправях вече на старогръцки. – Въртоп!

– Използвай го само в краен случай – продължи учителят – и само срещу чудовища. Героите не бива да нараняват простосмъртни освен при самозащита, разбира се, но този меч така или иначе нищо не би могъл да им направи.

– Защо? – погледнах зловещото острие. – Как е възможно?

– Мечът е от божествен бронз. Изкован е от циклопите, закален е в дълбините на Етна, а после е потопен в река Лета. Смъртоносен е за чудовищата и за всички създания от Подземното царство, стига те да не те убият преди това. Но острието би преминало пред тялото на простосмъртен, все едно то не съществува. Простосмъртните не са достатъчно важни, за да ги убие. Но ти, като полубог, можеш да бъдеш убит и с божествени, и с обикновени оръжия. В това отношение си двойно по-уязвим.

– Хубаво е да го знам.

– Сега сложи капачката обратно.

Докоснах капачката до меч и Въртоп се смали до обикновена химикалка. Прибрах я в джоба, като си мислех дано не я загубя, тъй като в училище постоянно ми изчезваха химикалките.

– Спокойно, няма – каза Хирон.

– Какво няма?

– Да я изгубиш. Тя е омагьосана винаги да се появява в джоба ти. Пробвай.

Със свито сърце хвърлих химикалката надолу по склона и видях как потъва сред тревата.

– Почакай секунда-две – рече учителят. – Сега провери в джоба.

Химикалката, разбира се, беше там!

– Страхотно! – възкликнах. – А какво ще стане, ако някой простосмъртен ме види да вадя меч?

– Мъглата е могъщо нещо, Пърси – усмихна се Хирон.

– Мъглата ли?

– Да. Прочети „Илиада“ – в нея непрекъснато се споменава. Винаги, когато богове или чудовища се появяват в света на простосмъртните, се спуска мъгла, която закрива очите на хората. Ти виждаш истината, понеже си полубог, но останалите тълкуват случилото се така, че да намерят обяснение за него. Забележително е какви усилия полагат, за да напаснат нещата в своята версия на реалността.

Прибрах Въртоп обратно в джоба.

За пръв път почувствах, че наистина съм готов за подвизи. Напусках лагера и поемах на запад без възрастен, който да ме наглежда, дори без мобилен телефон. (Хирон каза, че чудовищата могат да проследят сигнала и ако използвам мобилен телефон, все едно сам им се пъхам в ръцете.) Разполагах само с един меч, с който да се отбранявам срещу враговете и да стигна до Подземното царство...

Щом слязох долу на пътя, спрях и се обърнах. Под елата на Талия, дъщерята на Зевс, Хирон стоеше вече във вид на полукон-получовек с вдигнат за поздрав лък. Съвсем обикновено изпращане от съвсем обикновен кентавър.

...

Изпитах облекчение, когато най-сетне се качихме и се настанихме по местата си в задната част на автобуса. Подредихме раниците. Анабет седеше като на тръни и разтревожено удряше бейзболната си шапка в бедрото.

Изведнъж ме побутна по коляното.

– Пърси.

Току-що се беше качила една баба с омачка-на кадифена рокля, мрежести ръкавици, голяма чанта на капчици и безформена оранжева плетена шапка, която прикриваше лицето ѝ. Побутна шапката нагоре и очите ѝ просветнаха, а сърцето ми замря.

Госпожа Додс! Изглеждаше остаряла и по-вехнала, но злото ѝ лице си беше същото.

Сниших се на седалката.

Зад нея се появиха още две старици – едната със зелена, другата с лилава шапка. Иначе трите бяха като сестри близначки – същите груби ръце, същите чанти и намачкани кадифени рокли. Тройка демонични баби.

Седнах на предните седалки, точно зад шофьора. Двете протегнаха крака и блокираха пътеката. Направиха го така, все едно беше нещо

РЕЧНИК

„Илиада“ – велика гревногръцка творба, състояща се от над 15 000 стиха. Смята се, че неин автор е слепият поет и певец Омир. В центъра на сюжета на „Илиада“ е Троянската война, в която участват множество богове и герои.

съвсем нормално, но посланието беше ясно – никой нямаше да излезе навън, ако те не го пуснеха...

– Няма да ни нападнат пред свидетели, нали? – рекох.

– Простосмъртните нямат много добро зрение – напомни ми Анабет. – Те виждат само това, което мъглата им покаже.

– Но няма как да пропуснат как три баби нападнат деца.

– Не съм сигурна – поклати глава тя. – Така или иначе не можем да разчитаме на помощ от тях. Ако на покрива има аварийен изход...

Навлязохме в тунела и ни обгърна мрак, включиха се лампичките над пътеката. Без барабаненето на дъжда тишината изведнъж ми се стори зловеща...

Госпожа Додс се изправи като актьор от троторазреден театър, обяви гръмогласно:

– Трябва да отида до тоалетна.

– Аз също – обади се втората сестра.

– И аз – додаде третата.

И трите поеха към нас.

– Измислих! – извика Анабет. – Пърси, вземи шапката ми.

– Какво?

– Те търсят теб. Можеш да станеш невидим и да минеш покрай тях. Стигнеш ли до вратата, бягай...

Ръцете ми трепереха. Чувствах се като страхливец, но взех бейзболната шапка и я нахлуших на главата си.

Погледнах надолу, тялото ми беше изчезнало...

Почти бяхме излезли от тунела. Канех се да натисна бутона за аварийно спиране, когато от дъното на автобуса се разнесе ужасяващ вой.

Стариците вече не бяха старици. Лицата им си бяха същите – предполагам по-грозни не можеха и да станат, – но дрехите бяха изчезнали и се виждаха голите им кафяви тела с ципести криле и ужасяващи дълги нокти на ръцете и краката. Чантите им се бяха превърнали в огнени камшици.

Фуриите бяха обградили Гроувър и Анабет, размахваха камшици и съскаха:

– Къде е? Къде?...

Шофьорът се опитваше да види в огледалото какво ставаше отзад. Протегнах се, сграбчих волана и го завъртях рязко наляво. Всички политнаха надясно, но сред уплашените писъци

се чу и едно силно тупване, което се надявах да се дължи на удара на фуриите в прозорците.

– Хей! – изрева шофьорът. – Хей... Ааа!

Двамата едновременно дърпахме волана в различни посоки. Автобусът се удари в стената на тунела и зад нас се посипаха искри.

След миг изскочихме, криволичейки обратно в пороя, хора и чудовища се търкаляха из автобуса, който разблъскваше останалите коли на пътя като кегли за боулинг...

Фуриите се посъвзеха. Приближиха се отново към Анабет, а тя размаха камата си и закрещя на старогръцки. Гроувър ги замеряше със смачкани кутийки от кола.

Погледнах отворената врата. Можеше да се измъкна съвсем спокойно, но не исках да изоставя приятелите си. Свалих шапката невидимка.

– Ей!

Фуриите се извърнаха, оголиха жълтите си зъби и изведнъж съжалих, че не бях изскочил навън. Госпожа Додс се затътри по пътеката, точно както правеше в час, за да ми връчи поредния тест, на който ми е писала двойка. Камшикът ѝ плющеше във въздуха, по назъбената кожа танцуваха червени пламъци.

Грозните ѝ сестри скочиха върху седалките от двете ѝ страни и трите запълзяха към мен като огромни гнусни гущери.

– Персей Джаксън – изсъска госпожа Додс...

– Ти предизвика боговете. И затова ще умреш.

– Повече ми харесвахте като учителка по математика – отговорих аз.

Фурията изръмжа.

Анабет и Гроувър се промъкваха внимателно зад тях. Анабет стискаше голямата кама, но аз няхах намерение да я оставя да се бие вместо мен.

Извадих химикалката от джоба си и махнах капачката. В ръката ми се появи дълъг двуостър меч.

Фуриите се поколебаха.

Госпожа Додс вече познаваше острието на Въртоп и очевидно не се радваше да го види отново.

– Предай се – изсъска тя – и ще избегнеш вечните мъчения.

– Разправай ги на шапката ми.

– Пърси, внимавай! – извика Анабет.

Госпожа Додс замахна и камшикът ѝ се уви

около китката ми. Двете ѝ сестри едновременно се нахвърлиха върху мен.

Имах чувството, че са залели ръката ми с разтопено олово, но не пуснах меча. Ударих фурията отляво с ръкохватката и тя политна назад. Обърнах се и съсякох сестра ѝ отдясно. Щом острието докосна врата ѝ, тя изпищя и избухна в облак прах. Анабет сграбчи здраво госпожа Додс и я задържа, а Гроувър изтръгна камшика от ръцете ѝ.

– Ау! – изкрещя той. – Ау! Пари! Пари!

Повалената фурия се изправи и се нахвърли отново с оголени нокти, но аз я посрещнах с Въртоп и тя се пръсна като балон.

Госпожа Додс се опитваше да свали Анабет от гърба си. Риташе, дереше с нокти, съскаше и хапеше, но Анабет я държеше здраво, докато Гроувър ѝ завързваше краката със собствения ѝ камшик. Накрая двамата я избутаха назад на пътеката. Госпожа Додс се опитваше да се изправи, но нямаше място да размаха криле.

– Зевс ще те унищожи! – заклани се тя. – Хадес ще ти изтръгне душата!

– *Braccas meas vescimini!* – изкрещях аз.

Няхах представа откъде се взе този израз на

латински, но ако не се лъжех, означаваше нещо от типа: „да ми ядат гашите“.

Автобусът се разтнесе от гръм. Косата ми настръхна.

– Излезте! – извика Анабет. – Веднага!

Нямаше нужда да повтаря.

Изскочихме навън, където останалите пътници се шураха зашеметени, караха се с шофьора или просто обикаляха в кръг и крещяха:

– Ще умрем!

Един турист с хавайска риза и фотоапарат ме засне, преди да прибера мечата си.

– Багажът ни! – досети се Гроувър. – Оставихме си...

БУУУУУМ!

Разлетяха се парчета стъкла от прозорците и хората се разбягаха настрани. Светкавица беше разцепила автобуса на две, но долетелият от отвътре гневен вой подсказваше, че госпожа Додс бе още жива.

– Бягайте! – заповяда Анабет. – Тя ще повика подкрепления! Да се махаме оттук!

Втурнахме се в гората в проливния дъжд, зад гърба ни автобусът гореше, а пред нас се простираше непрогледна тъмнина.

*Из „Похитителят на мънии“,
Рик Рибърдън, издателство „Егмонт България“,
превод Владимир Молев*

1. Какви заглавия бихте поставили на отделните епизоди от текста? Преразкажете този епизод, който най-много ви харесва.
2. Припомнете си от старогръцкия мит за Сътворението кой е бог Посейдон. Харесва ли ви той в ролята на баща на Пърси? Защо?
3. Кентавърът Хирон е учител и наставник на Пърси Джаксън. Котаракът в чизми от приказката на Шарл Перо също е наставник на мелничарския син. Каква е разликата между двамата наставници и кой от тях повече ви харесва?
4. Съзирате ли в текста черти на вълшебна приказка? Прилича ли по нещо Пърси Джаксън например на третия брат от „Тримата братя и златната ябълка“?
5. Кой според вас са най-смешните моменти в съжителството на древната митология и съвременния свят? Посочете ги.
6. Каква е ролята на приятелството в действията и приключенията на героите?
7. Посочете онези черти от външния вид и действията на трите фурии, които са най-смешни и най-страшни.
8. Преразкажете епизода с битката в автобуса от името на Анабет.
9. Съчинете разказ по въображение, в който действието се развива в съвременния свят, а вие срещате различни богове и герои от старогръцката митология. Нека действието да се развива във вашето родно място.
10. Продължете сюжета с приключенията на Пърси Джаксън и приятелите му. Какво ги чака и какво се случва в непрогледната тъмнина, която се простира пред тях след бягството им от горящия автобус?

НАУЧАВАМЕ ПОВЕЧЕ

Приключенията на Пърси Джаксън се случват в един свят, в който миналото и настоящето съществуват заедно. Боговете и чудовищата от старогръцката митология съжителстват с небостъргачите, мобилните телефони и детекторите за метал. Майката на Пърси е обикновена жена, но баща му е бог Посейдон; майката на Анабет е богинята Атина, а баща ѝ – просто учител по история. А пък учителят на Пърси г-н Бранър е мъдрия кентавър Хирон, учителят на древните митологични герои.

В такъв свят дванадесетгодишният Пърси е избран да спаси хората – той прилича и на героите от вълшебните приказки, и на съвременен момче. Разчита на смелостта си и на приятелите си, за да изпълни задачата си.

Едновременно се страхува и се забавлява във всичко, което му се случва. Умее да учи, да увеличава своя опит, да осъзнава слабостта и силата си в един неподозиран свят, в който нищо не е такова, каквото изглежда.

Затова в преживелиците на Пърси Джаксън смешното и страшното вървят ръка за ръка – както в битката с фуриите, тази „тройка демонични баби“ в смешно облекло, които се преобразяват в отблъскващи и ужасяващи чудовища. И както във всяко приключение, в което различните времена са слети и героят преминава през цялото многообразие на човешката култура.

- Съчинете разказ по въображение на тема „Кой древен бог или герой съм аз – и какво трябва да извърша в днешния свят“.

ЗНАЕТЕ ЛИ, ЧЕ...

Често Ви наричат Майстора на митове заради тематиката на Вашите книги. Кой митове са ви интересни?

– Митовете са древни, но са вечни и понякога са изненадващо актуални. Много обичам да пиша за герои, които са на милиони години, но се сприятеляват със съвременните хора. Ние можем да се смеем на боговете или да се ядосваме на техния егоизъм и чувство за величие, но ги разбираме, защото те са като нас.

Колко трудно е да се направят древните митове интересни за днешните деца?

– На мен ми е лесно, което е причината да продължавам да го правя и да обичам работата си толкова много. По-трудната част е писането и оформянето на историята. Модернизирането на всички тези божества също е предизвикателство. Но е възможно те да бъдат направени интересни за днешните деца, което показва колко неподвластни на времето са митовете.

Из интервю с Рик Риърдън, 2014 г.

- Съгласни ли сте с мнението на писателя, че митовете са неподвластни на времето? Защо?
- Напишете текст на тема „Боговете са като нас“.

Древногръцките богове присъстват и днес в най-голямото спортно събитие на света – Олимпийските игри. Те възникнали в Древна Гърция в чест на бог Зевс и се провеждали в град Олимпия. По традиция олимпийският огън се запалва от слънчевите лъчи на олтара в храма на богинята Хера с помощта на огледало.

ГАЛЕРИЯ

1. Как древният римски стенопис и кадърът от съвременния филм показват образа на учителя? Обърнете внимание на изражението на лицата и движенията на ръцете. Как са внушени благородството на учителя и грижата му за ученика?

Кадър от филма „Пърси Джаксън и боговете на Олимп. Похитителят на мълнии“ (2010). Господин Бранър, който всъщност е мъдрият кентавър Хирон, с химикалката меч.

Хирон обучава Ахил

Древноримски стенопис от Херкулан. Археологически музей, Неапол, Италия

2. Открийте в интернет трейлъра на филма „Пърси Джаксън и боговете на Олимп: Похитителят на мълнии“, създаден по едноименната книга (ключови думи – **Пърси Джаксън и боговете на Олимп официален трейлър**). Открийте кои богове се споменават или виждат в този клип. Какъв образ имат – скулптура, реален човек, компютърна анимация? Намерете в интернет линк към трейлъра за втория филм от серията за Пърси Джаксън.

Прочетете справката за филма „Пърси Джаксън и боговете на Олимп“ в Уикипедия на български език.

ОБОБЩЕНИЕ

Светът в „Похитителят на мълнии“: Миналото на старогръцката митология и настоящето на нашето всекидневие съществуват в общ свят. Това се отнася и за предметите (химикалка вълшебен меч, бейзболна шапка невидимка), и за героите: Пърси – Персей, г-н Бранър – Хирон, бабите фурии.

Сюжетът: Дванадесетгодишният Пърси (Персей) е избран да предотврати голяма война между боговете и да спаси хората. Неговият учител Хирон му дава вълшебен меч и разумни наставления. На път с автобуса Пър-

си е нападат от чудовища – трите фурии, които искат да убият момчето, но Пърси успява да се справи с тях.

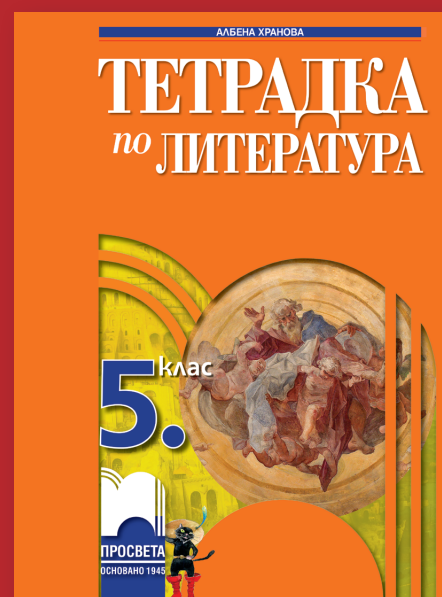
Героите: Пърси, който трябва да претърпи изпитания и да изпълни важна и трудна задача; Анабет, която му помага; мъдрият учител Хирон; ужасните фурии, които искат да спрат Пърси в неговата задача.

Основна идея: И доброто, и злото, и героичното, и смешното, и опасното, и веселото съществуват във всички времена на човешката култура.

КОМПЛЕКТЪТ НА „ПРОСВЕТА“

ТЕТРАДКА ПО ЛИТЕРАТУРА

КОМПЛЕКТЪТ НА „ПРОСВЕТА ПЛЮС“

УЧЕБНО ПОМАГАЛО ЗА ИЗБИРАЕМИТЕ УЧЕБНИ ЧАСОВЕ

Kog 7041.

Разгледайте на www.prosveta.bg.